

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 1(20)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)я43
М43

Редакційна колегія

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Савєвич І. Г., канд. філол. наук — відповідальний редактор
Чирков В. М. — відповідальний редактор за випуск

Економічні науки

Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Радзієвський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Храмов В. О., д-р політ. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородин І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подоляка А. М., канд. юрид. наук

М43 Міжрегіональна Академія управління персоналом.

Наукові праці МАУП / Редкол.: В. Б. Захожай (голов. ред.) та ін. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 1. —

ISBN 966-608-120-2

К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — Вип. 1(20). — 240 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст. — ISBN 978-966-608-989-5

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з економічних і психологічних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/6 від 14 червня 2007 р.).

ББК 65.9(4УКР)я43+88я43

ISBN 966-608-120-2

ISBN 978-966-608-989-5

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2009
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	5	Динєв Й. Д. Історичні підходи щодо розвитку світового ринку туристичних послуг	73
Головатий М. Ф. Менеджмент недержавної системи освіти у новітній Україні: концептуальні засади і соціальна політика	5	ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	81
Захожай К. В. Статистичний аналіз системи місцевого бюджетування	11	Варзар І. М. Націокласополітичний феномен в історіолого-теоретичних вимірах	81
Дікарев О. І. Україна на шляху міжнародної енергетичної співпраці в контексті шельфової енергетики і безпеки	16	Гольцов А. Г. Етнічна геополітика як напрям державної політики	96
Юсеф Н. Н. Саудівська Аравія і світова фінансова криза	22	Погорєлова І. С. Розвиток місцевого самоврядування в Україні: проблеми і суперечності	103
Мамедов Ровшан Магомед огли. Становлення і розвиток регіональних економічних угруповань за участю пострадянських країн	25	Ярова Є. В. Політична культура владної еліти в Україні (регіональний аспект)	110
Дамиров Яшар. Международные финансовые институты: механизмы внешнего финансирования национального хозяйства	32	Логунова М. М., Пшеничнюк О. В. Людський вимір політики й державного управління	116
Артемчук А. А. Операції комерційних банків з векселями в умовах міжнародної інтеграції економіки України	46	Марчук Я. С. Становлення і розвиток Європейського Парламенту в інституційному механізмі Євросоюзу	123
Поканевич Ю. В. Методологічні принципи оцінювання ефективності менеджменту торговельного підприємства	51	Кубасєвич Е. Соціокультурний механізм впливу політичної комунікації на формування політичних цінностей	130
Арбузов А. Б. Економічна природа, механізм і структура ризик-менеджменту комерційного банку	55	ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	134
Гармашов В. Г. Інтеграційні складові енергетичної безпеки Європейського Союзу	66	Вакуліч Т. М. Особливості сімейних стосунків у родинах співзалежних	134
Цедік С. Д. Удосконалення соціального оподаткування	71	Чернуха Н. М., Зайчук В. Ю. На шляху до толерантності: діалог у філософії, освіті, культурі	140

ЕТНІЧНА ГЕОПОЛІТИКА ЯК НАПРЯМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 1(20), с. 96–102

Дано визначення такого напрямку геополітичних досліджень, як етнічна геополітика. Розглянуто прикладний вимір етнічної геополітики. Висвітлено стан державної етнічної геополітики. Проаналізовано різновиди внутрішньої державної етнічної геополітики: імперську (на прикладах Росії та Китаю), дискримінаційну, асиміляційну та ін.

Розвитку сучасного глобалізованого багатополярного світу притаманний високий ступінь динамізму. Одним з явищ, характерних для сучасної геополітичної картини світу, є активізація етнічних рухів (або таких, що мають етнічне забарвлення) у багатьох державах і регіонах світу. Оскільки розвивається державна і суспільно-класова ідентичність особистості, етнічність стає одним із символічних центрів, навколо яких формуються гнучкі й вільні від санкцій спільноти, конструюються та утверджуються індивідуальні ідентичності [2].

Спостерігається своєрідний “ренесанс” етнічності в різних вимірах — від культурно-духовної сфери до прагнення створити власну етнічну державу. У цих умовах посилюється інтенсивність міжетнічних конфліктів, які мають тенденцію до просторового розширення із залученням кожною стороною союзних сил із сусідніх і навіть віддалених держав. Прагнення того чи іншого народу здобути незалежність часто зустрічає відверто негативну реакцію з боку держави, на території якої він проживає, що може призвести до жорстоких репресій по відношенню до національно-визвольного руху і всього етносу, народних повстань, партизанських війн і, як наслідок, до чергових хвиль репресій.

Сучасні економічні процеси у світі, його регіонах й окремих державах великою мірою визначають тенденції розвитку етнополітичних процесів на різних ієрархічних рівнях організації суспільства. Культурна експансія деяких провідних держав світу (особливо США), поширення за допомогою засобів масової інформації стандар-

тів масової культури, безперечно, з одного боку, викликають нівелювання етнокультурних особливостей народів, а з іншого — спонукають до активного спротиву “культурному імперіалізму”, викликають також “етнічний ренесанс”. Політична глобалізація світу в поєднанні з регіоналізацією, розвиток полюсів геополітичної могутності, посилення ролі міжнародних організацій тягнуть за собою нові тенденції в етнополітичних процесах у державах світу.

Реально близько 95 % сучасних держав є багатонаціональними, часто включаючи етноси без їх волевиявлення. Лише окремі держави можна вважати однонаціональними (наприклад, Ісландію, Португалію, Японію), але і в них часто наявні нечисленні етнічні меншини. У цих умовах актуальною проблемою є розроблення засад такої політики держав щодо національно-етнічних спільнот, яка найбільше відповідала б тим високим моральним нормам і принципам, на яких має ґрунтуватися життя сучасного світового суспільства. Не менш важливим завданням є винайдення адекватних механізмів здійснення такої політики на практиці у певних державах у цілому та їх конкретних регіонах.

Відзначимо, що проблема адекватності, доцільності і відповідності нормам міжнародного права тієї політики, що проводиться в окремих державах щодо певних етносів, доволі широко висвітлюється в сучасній літературі. Особливої гостроти у наш час набуло питання можливості виникнення нових незалежних держав на етнічних засадах, визнання їх легітимності існуючими державами і світовою спільнотою. У зв'язку з цим

вважаємо достатньо актуальним дослідження основних загальнотеоретичних засад нової наукової дисципліни “етнічна геополітика” та сучасних тенденцій розвитку прикладної етнічної геополітики держав світу.

Для розвитку сучасних геополітичних досліджень вважаємо актуальним виокремлення такої важливої наукової дисципліни, як етнічна геополітика або етногеополітика (як пропонує П. Чернов [5]). Під етнічною геополітикою пропонуємо розуміти міждисциплінарну наукову дисципліну, що вивчає просторові політичні взаємовідносини держав, міжнародних організацій, політичних партій, рухів з етнічними спільнотами, а також етнічних спільнот між собою, зумовлені сукупним впливом геопросторових факторів. Як етнічні спільноти виступають нації, етноси, субетноси, національні (етнічні) меншини та ін. [1]. Основними завданнями етнічної геополітики є вивчення просторових закономірностей розвитку етнополітичних процесів, впливу географічних факторів на політику держав по відношенню до етнічних спільнот, просторових аспектів міжетнічної взаємодії, у тому числі міжетнічних конфліктів, територіальної організації політичного життя етносів у державах і регіонах та ін.

Отже, етнічну геополітику пропонуємо вважати належною до “галузевих” (спеціальних) геополітичних наукових дисциплін, підкресливши її тісні зв’язки з науками, що вивчають різні аспекти етнічних процесів і явищ — етнологією, етнополітологією, етнографією, етногеографією, етносоціологією, етнічною психологією, етнічною історією та ін.

Геополітика як складний феномен сучасної суспільної думки має три найбільш поширених трактування: як світоглядна ідеологічна доктрина, як практична політика держави та як наука зі своїм об’єктом і предметом дослідження [4]. Етнічна геополітика також може трактуватися з цих трьох точок зору. Наукове розуміння цієї дисципліни наведено вище. Етнічна геополітика може слугувати складовою ідеологічного обґрунтування претензій певного народу на панування над іншими в даному геопросторі чи витіснення інших за межі “свого” простору.

З прикладної точки зору етнічна геополітика являє собою сукупність заходів, яких вживають політичні сили по відношенню до етносів в певному географічному просторі. Як суб’єкти етнічної геополітики виступають міжнародні організації, держави, загальнодержавні чи регіональні політичні партії і рухи, а також політичні

партії, рухи, громадські організації, організовані за національною ознакою. Реальними суб’єктами етнічної геополітики також є, безперечно, національно-визвольні рухи, які ведуть боротьбу за самовизначення свого етносу — здобуття суверенітету або тієї чи іншої форми автономії і перебувають поза легальною сферою політичних відносин у державі.

Етнічна геополітика різних суб’єктів має свої характерні особливості, тому пропонуємо виокремлювати етнічну геополітику міжнародних організацій, держав, політичних партій, національних рухів та ін.

Виходячи з існуючих норм міжнародного права етнічна геополітика міжнародних організацій та окремих держав в окремих випадках може бути спрямована на підтримку прагнення до виокремлення і створення незалежних держав тих етносів, які мають власну територію довготривалого (в ідеалі — корінний народ на цій території) компактного проживання, не висувають територіальних претензій до інших етносів, спроможні самі забезпечити права тих етнічних (національних) меншин, які мешкають на території майбутньої держави, здатні забезпечити економічний добробут населення, політичний, правовий, соціальний, культурний розвиток своєї країни.

Якщо у народу достатня для створення окремої територіальної спільноти чисельність (критерій чисельності дуже дискусійний), якщо його представники більш-менш тісно об’єднані між собою расовими, мовними, культурними і релігійними зв’язками, якщо вже сформований певний рівень політичної самоорганізації, то такий народ, як вважається, має підстави вимагати реалізації свого права на самовизначення. А якщо наявний достатній розвиток національних продуктивних сил, то самовизначення народу має ще й відповідний економічний фундамент. Проте подібні прагнення окремих етносів зустрічають різкий опір з боку держави, на теренах якої намічається виникнення нової держави.

Відзначимо, що національні інтереси держави та інтереси окремих етносів, що проживають на її теренах, можуть не лише не збігатись, а й бути кардинально протилежними. Принципи міжнародного права, які мали б слугувати основою при визначенні легітимності дій того чи іншого актора, іноді суперечать один одному. Наприклад, універсальний принцип міжнародного права — рівноправ’я і самовизначення народів може суперечити іншому принципу — територіальній

цілісності держави. Виникає запитання: чи можна вважати принцип рівноправ'я і самовизначення народів імперативним, якщо в міжнародному праві юридично чітко не встановлено поняття “народ”? В історичному контексті йшлося насамперед про боротьбу колоніальних народів за самовизначення. Нині в окремих багатонаціональних державах (Російській Федерації, Індії, Індонезії, Нігерії та ін.) ті чи інші народи також прагнуть самовизначення і створення власних держав. Проте їх боротьба за незалежність отримує назву “сепаратизм” і засуджується багатьма державами світу.

Державна етнічна геополітика може здійснюватися на міжнародній арені по відношенню до іноземних етносів і всередині країни, тому доцільне виокремлення внутрішньої та зовнішньої державної етнічної геополітики. Складний комплекс фізико-географічних, політичних, економічних, соціальних, демографічних, культурних, релігійних, екологічних та інших факторів, що взаємодіють на території держави чи окремого регіону, здебільше впливає на характер політики держави по відношенню до певних етносів. Етнічна геополітика як складова комплексу внутрішньої державної геополітики має проводитися взаємопов'язано з іншими її компонентами — політико-адміністративною, геоекономічною, геосоціальною, геоекологічною, геокультурною, геодемографічною.

При розробленні науково-обґрунтованої етнічної геополітики необхідно обов'язково враховувати особливості історичного розвитку країни та її регіонів, формування етнічних спільнот, розвитку їх суспільної взаємодії, демографічних характеристик окремих етносів, їх релігійного складу, культури (у тому числі політичної), рівень етнічної самосвідомості, особливості етнічної психології та ін.

При розробленні й практичній реалізації етнічної геополітики слід враховувати сучасні загальновизнані міжнародною спільнотою норми і принципи регулювання міжетнічних відносин у державі. Резолюцією ГА ООН 47/135 передбачено низку зобов'язань держав у сфері захисту прав меншин. Держава повинна [3, 51–52]:

- зберігати й охороняти на своїй території існування національної, етнічної, культурної, релігійної та мовної самобутності меншин і заохочувати створення умов для розвитку цієї самобутності;
- створювати сприятливі умови для представників меншин щодо виявлення їх

особливостей і розвитку власної культури, релігії, мови, звичаїв, традицій та ін.;

- забезпечувати належні умови для вивчення меншинами своєї мови, історії, традицій та ін.;
- забезпечувати особам, які належать до меншин, можливості ефективно здійснювати свої права і свободи, юридичне і фактичне рівноправ'я усіх етнічних спільнот;
- створювати можливості для активного залучення меншин до продуктивного економічного життя, ефективного економічного розвитку країни та її регіонів;
- вживати заходів для досягнення названих вище цілей відповідних законодавчих та інших заходів.

У реальному політичному житті державні органи влади у своїх діях керуються насамперед потребами забезпечення національних (державних) інтересів. І з цієї точки зору внутрішня державна етнічна геополітика, як правило, має на меті передусім максимальне зміцнення держави, підвищення ефективності функціонування всіх її інститутів, задоволення інтересів або загальнодержавної панівної еліти, або основної маси населення. Таким чином, виходить, що з позицій державної етнічної геополітики інтереси окремих етносів виглядають вже як вторинні, а в окремих випадках і як такі, що суперечать загальнодержавним.

А геополітика етносу ґрунтується насамперед на етнічному егоїзмі, який продиктований прагненням до самозбереження. Особливо гостро виявляється етнічний егоїзм в умовах довготривалої боротьби етносу за виживання. Саме постійне протиставлення себе сусідам за принципом “вони і ми” (опозиційна модель) іноді вважається головною причиною виживання євреїв, басків, ірландців, валлійців, каталонців та ін. Багатовікова історія спротиву спробам асиміляції з боку панівного етносу, що передається з покоління в покоління, сприяє посиленню колективної етнічної солідарності. І що напруженіша боротьба за виживання, то міцнішими стають узи “кровного” (етнічного) братерства. Інтереси виживання нації превалюють над інтересами особистості — “Нація понад усе!”. Виправданим, моральним вважається те, що приносить користь соціальній спільноті — етносу, навіть якщо з точки зору держав світу та інших народів дії даного етносу виглядають протиправними, злочинними.

Серед різновидів державної етнічної геополітики слід виокремити насамперед імперську. Ім-

перська етнічна геополітика спрямована на забезпечення панівної ролі в багатонаціональній державі титульної або імперської нації. В історичному минулому гегемонія головного етносу могла забезпечуватися політичним пануванням, економічною могутністю, соціальними благами та ін. Приналежність до імперської етнічної спільноти надавала численні переваги і спонукала амбіційних представників інших етносів до пошуків шляхів приєднання до цієї спільноти. Наприклад, набуття статусу “римського громадянина” надавало його носію численні переваги і можливості кар’єрного росту порівняно з представниками інших етнічних спільнот Римської держави. Присвоєння такого статусу населенню окремих місцевостей і провінцій з успіхом використовувалося владою Римської імперії чи імператорами-суперниками у своїх політичних інтересах.

Іншим яскравим прикладом імперської етнічної геополітики була русифікація — перетворення народів Російської імперії, а потім і Радянського Союзу в єдину наднаціональну спільноту. Етнічна, мовна, культурна уніфікація народів Російської імперії в умовах їх бездержавності та безправ’я на основі асиміляції російським державним етносом спостерігалася ще з епохи правління Петра I. Для потреб надмірно централізованої влади, при проголошеній месіанській, панслов’янській ролі російського самодержавства на міжнародній арені, насаджування російської мови і культури було одним із дійових засобів зміцнення державної цілісності.

Імперська геополітика русифікації в Радянському Союзі здійснювалася під гаслом створення “нової історичної спільноти — радянського народу”. У союзних республіках різними засобами стимулювалося оволодіння російською мовою, заохочувалася двомовність. Русифікації населення Радянського Союзу сприяли організовані міжреспубліканські і міжрайонні міграції населення, освоєння цілини, урбанізація, новобудови п’ятирічок — створення індустріальних гігантів та ін.

Відомою з нещодавнього історичного минулого є дискримінаційна етнічна геополітика, інакше кажучи, геополітика апартеїду. Крайнім виявом дискримінаційної геополітики був етноцид, спрямований на фактичне винищення певних етносів. Засобом дискримінаційної етнічної геополітики була, зокрема, сегрегація. При територіальній сегрегації здійснювалося поселення етнічних груп на спеціально відведених територіях, у резерваціях чи гетто. Приклади сегрегації: створення німецькими нацистами під час Другої світової

війни гетто для євреїв, політика уряду ПАР щодо корінного африканського населення до 90-х років XX ст. та ін. Засобом здійснення етнічної геополітики апартеїду була також депортація — насильницьке переселення цілих народів й етнічних груп (або їх частин) з територій, де вони проживали. У період сталінського режиму в 40-х роках XX ст. з місць свого історичного або постійного проживання були переселені етнічні німці, чеченці, інгуші, турки-месхетинці за стандартним звинуваченням у масовій “зраді”. З Криму, зокрема, були депортовані кримські татари, болгар, вірмени, німці, греки. У Польщі в 1947 р. була проведена сумнозвісна операція “Вісла” — депортація українського населення з історичних етнічних територій і подальше дисперсне розселення серед польського населення. Дискримінаційну етнічну геополітику здійснювали як імперії, так і окремі авторитарні поліетнічні держави. Наприклад, у Руанді на початку 90-х років минулого століття правлячий етнос хуту здійснював етноцид щодо народу тутсі (у найкривавішому 1994 р. було знищено близько 1 млн представників народу тутсі).

У сучасній Російській Федерації імперська етнічна геополітика має ліберальний вигляд, проте фактично полягає у придушенні прагнень окремих народів до самовизначення як шляхом використання військової сили, так і пануванням “центру” в стратегічних галузях економіки етнічних регіонів. Урізаються політичні права суб’єктів федерації, які по суті підпорядковані керівництву федеральних округів. Величезна увага приділяється розширенню культурної гегемонії “центру” в усіх суб’єктах федерації, відродженню і модернізації історичних міфів про позитивну об’єднувальну для етнічних спільнот роль Російської імперії та Радянського Союзу. Серед багатонаціонального населення Росії насаджується імперська мораль — позитивним вважається все те, що сприяє зміцненню великодержавної величї та могутності. А прагнення етнічних регіонів до розширення своїх політичних прав (не кажучи вже про прагнення суверенітету) розглядаються як аморальна зрада загальнодержавних інтересів і вияви сепаратизму. Імперська геополітика знаходить своє відбиття навіть у скороченні кількості суб’єктів федерації — за останні роки шість автономних округів було об’єднано з більшими суб’єктами федерації.

Слід додати, що Російська Федерація здійснює ще й зовнішню імперську етнічну геополітику, насамперед на пострадянському геополітичному

просторі. Росія прагне тримати під своїм контролем політичні процеси у країнах СНД, намагаючись приводити до влади лояльні щодо неї чи навіть проросійські режими. Державні та приватні корпорації з Росії прагнуть встановити свій контроль над стратегічно важливими галузями економіки нових незалежних держав. На російське і “російськомовне” населення орієнтована культурна експансія нової Російської імперії до пострадянських держав. Схід та Південь України є об’єктами постійної експансії імперської етнічної геополітики Росії, яка прагне тримати під політичним контролем ці регіони України, заявляючи про необхідність захисту прав і свобод російського і “російськомовного” населення. Російська Федерація намагається зберегти геополітичний контроль над Кавказом, тому позиціонує себе як захисницю прав етнічних спільнот осетинів і абхазів у Грузії. Вдало використовуючи непродуманість внутрішньої етнічної геополітики Грузії, Росія тримає в Південній Осетії та Абхазії війська, масово надає місцевим жителям російське громадянство. 26 серпня 2008 р. Росія навіть визнала Абхазію та Південну Осетію незалежними державами. Прагнення утримати контроль над геостратегічно важливим Придністров’ям спонукає Російську Федерацію виступати захисницею інтересів місцевого населення (за етнічною приналежністю молдаван, росіян та українців).

Імперська етнічна геополітика притаманна, на нашу думку, також Китайській Народній Республіці, де, крім основного етносу хань, проживають ще 55 значних за чисельністю народів. Держава офіційно сповідує принципи рівноправ’я всіх народів. При цьому національна політика в КНР спрямована здебільше на задоволення культурних прав окремих етносів. Проте навіть теоретично не припускається можливості самовизначення корінного населення Тибетського та Сінцзян-Уйгурського автономних районів. Інтереси розвитку економічно могутньої (а в перспективі наймогутнішої) держави вимагають політичної монолітності. Усілякі спроби протестів корінного уйгурського та тибетського населення жорстко придушуються. Великодержавна ідеологія вимагає ставити інтереси імперського етносу набагато вище, ніж інших.

КНР здійснює активну зовнішню етнічну геополітику. Масштабна еміграція з Китаю призвела до поширення по всьому світу китайської діаспори. Китайські мігранти в інших країнах, як правило, концентруються в локальних районах розселення і мало піддаються асиміляції. Китайська

влада всіляко підкреслює єдність китайського етносу, китайської цивілізації, де б не проживали її представники. Крім завдання об’єднання країни (шляхом приєднання Тайваню) зовнішня експансія має на меті встановлення контролю над прилеглим до Китаю геопростором. Тому всіляко заохочуються контакти свого населення з представниками діаспори, які стають “агентами впливу”, міграції населення з надлишково забезпечених трудовими ресурсами провінцій за кордон. Через економічно потужну китайську діаспору КНР прагне поширити свій економічний (а з ним і політичний) вплив на Філіппінах, в Індонезії, Малайзії, Сінгапурі та в інших країнах Південно-Східної Азії. Йде масштабна “повзуча” демографічна експансія Китаю (через своїх мігрантів) до Сибіру та Далекого Сходу Росії. Поступово на практиці реалізується геополітична концепція “Великого Китаю”.

Здавна відомим і доволі поширеним різновидом етнічної геополітики є асиміляція, що означає злиття одного народу з іншим із втратою одним з них своєї мови, культури, національної свідомості. Асимільований етнос позбавляється своїх специфічних ознак, сприймає і засвоює мову та культуру іншого етносу. Асиміляція є типовою ознакою імперської етнічної геополітики. Проте асиміляційна геополітика також широко використовувалася і використовується в поліетнічних державах. Насильницька асиміляція створює несприятливі умови для життєдіяльності етносу як суспільного утворення, численні перешкоди для нормального функціонування соціальних зв’язків, руйнує етнокультурні традиції та ін. При насильницькій асиміляції фактично відбувається деетнізація, тобто позбавлення окремого народу його характерних особливостей, які саме і вирізняють його як етнос [3, 46].

Асиміляційна етнічна геополітика активно здійснюється китайським керівництвом у Тибетському та Сінцзян-Уйгурському автономних районах шляхом заохочення міграції до них китайського населення зі східних провінцій. “Розчинені” серед пришельців-мігрантів корінні етноси втрачають свою єдність, стають здобиччю повільної асиміляції. Така доля значною мірою спіткала і монгольське населення у Внутрішній Монголії. Прискорена урбанізація також сприяє асиміляції неханських етносів у великих міських агломераціях.

Внутрішня етнічна геополітика багатонаціональної держави, спрямована на збереження територіальної цілісності країни, має доволі дійовий

засіб забезпечення всезростаючих потреб народів у задоволенні своїх прав — федералізацію країни. Федерація — це така форма державно-правового устрою, яка в ідеалі повинна закріплювати реальні національно-етнічні відносини, сприяти їх оптимізації як складної соціально-дискретної системи. При цьому зберігається територіальна цілісність держави.

Індія є країною, на території якої проживає більше 380 (чи 500) народів і етнічних груп, представники яких розмовляють понад 1652 мовами і діалектами. У процесі становлення і розвитку молодшої держави — Республіки Індія прагнення певних народів до самовизначення знаходило виявлення у збройних виступах, партизанській боротьбі. Федералізація країни була покликана зберегти цілісність держави за рахунок задоволення прагнень до самоврядування великих територіальних спільнот (у тому числі етнічних). У 2000 р. в додаток до наявних 25 штатів і 7 союзних територій було створено ще 3 штати. Слід очікувати подальшого збільшення кількості суб'єктів федерації через прагнення значних за чисельністю народів підвищити рівень свого самоврядування, більш самостійно вирішувати питання економічного, соціального та культурного розвитку. Створення нових суб'єктів федерації не може тривати нескінченно, тому Індії доведеться шукати інші методи ефективної етнічної геополітики.

Відомим ефективним засобом реалізації внутрішньої етнічної геополітики є надання народам певної автономії. Автономією взагалі вважається врахування національних, культурних, історичних, географічних ознак у державному устрої. У демократичних державах мають бути на практиці реалізовані високі моральні принципи рівноправ'я етносів, їхні права на розвиток своєї мови, культури та ін. У місцях компактного проживання етносів та етнічних груп може бути запроваджена національно-територіальна автономія. У разі некомпактного проживання етносів та етнічних груп на території багатонаціональної держави з метою забезпечення їхніх прав, нормалізації та гармонізації міжетнічних відносин у

країні можливим є надання певним етносам національно-культурної автономії, яка не передбачає територіального виокремлення.

Отже, дослідження у сфері етнічної геополітики є нині дуже актуальними. Надзвичайно важливою проблемою сучасності є розроблення державами світу такої етнічної геополітики, яка має максимально відповідати нормам міжнародного права, враховувати право етносів на задоволення своїх прав та одночасно забезпечувати збереження територіальної цілісності відповідних держав.

Незалежна Україна успадкувала від радянського минулого складну етнополітичну ситуацію. Розробка державної етнічної геополітики в Україні має виходити з інтересів збереження територіальної цілісності країни, її політичної та економічної єдності, формування поліетнічного українського народу — української політичної нації. При наявній необхідності розвитку регіонального і місцевого самоврядування, задоволення прав і різноманітних потреб етносів, що проживають на території України, все ж вважаємо передчасним ставити питання про зміну унітарного державного устрою держави на федеративний чи створення національно-територіальних автономій.

Література

1. Антонюк О. В. Основи етнополітики: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2005. — 432 с.
2. Воронов І. О. Глобалізація і політика: Реалії і перспективи соціальних трансформацій. — К.: Генеза, 2004. — 288 с.
3. Малий етнополітологічний словник / О. В. Антонюк, В. І. Волобуєв, М. Ф. Головатий та ін. — К.: МАУП, 2005. — 288 с.
4. Нартов Н. А., Нартов В. Н. Геополитика. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, Единство, 2007. — 527 с.
5. Чернов П. В. Россия: этногеополитические основы государственности. — М.: Восточная литература РАН, 1999. — 208 с.

Етнічна геополітика є науковою дисципліною в межах геополітики. З прикладної точки зору державна етнічна геополітика являє собою сукупність заходів, що вживаються державою стосовно етносів у геопросторі. Виокремлюються різновиди внутрішньої державної етнічної геополітики, що можуть між собою поєднуватись: імперська, дискримінаційна, асиміляційна та ін.

Этническая геополитика является научной дисциплиной в рамках геополитики. С прикладной точки зрения государственная этническая геополитика представляет собой совокупность мер, осуществляемых государством по отношению к этносам в геопространстве. Выделяются отдельные виды внутренней государственной этнической геополитики, которые могут взаимно сочетаться: имперская, дискриминационная, ассимиляционная и др.

Ethnic geopolitics is a scientific discipline in the framework geopolitics. State ethnic geopolitics from the practical point of view is a complexity of measures undertaken by state to ethnics in geospace. Certain kinds of inner state ethnic geopolitics are distinguished. They may be mutually compatible: empire, discrimination, assimilation etc.

Надійшла 28 січня 2009 р.